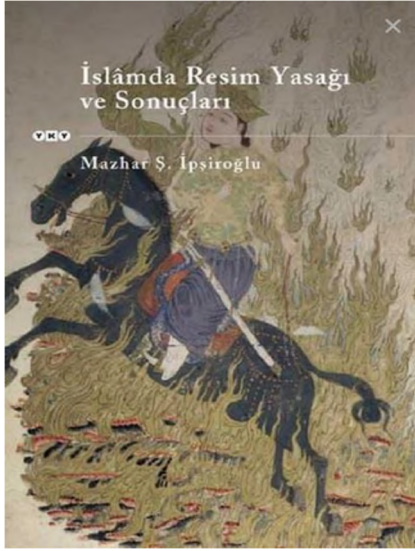

Tanıtım - Değerlendirme / Reviews

İpşiroğlu, Mazhar Ş. (2018). *İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları*. İstanbul: YKY. 186 s. ISBN 9789750809552

Aytaç Kayadevir*

Book Review

The ban on painting has been a subject that influenced the understanding of art as well as everyday life in the Islamic countries for centuries. Some artistic forms found an area of their own, while others could not find an extension area under “the concept of forbidden” Author Mazhar Ş. İpşiroğlu evaluates this effect on the art of painting and the ban of painting in Islam, especially in the comparison with the West, on the one hand, and on the other hand, expanding our perception of the developing artistic forms even under the forbidden.

“İslâm'da Resim Yasağı ve Sonuçları”, ilkin 1971'de Almanca, 1973'te de Türkçe olarak yayımlanmış bir kitap. Aradan geçen onca seneye rağmen yeniden basılmış olması dikkate değer. Bunu da, kitabın İslâm sanatının resim

konusuna yaklaşımını ele alan ilk çalışmalardan olması ve dahası, günümüzde bile konunun yansımalarının yalnızca sanatta değil, başka mecralarda da yer yer görülebmesinde aramak lazım. Bunun dışında, yazarın konusunu olabildiğince nesnel bir yaklaşımla ele almaya çalışması da, kitabın yeniden basılmasında etkili olmuş olsa gerek.

Birçoğumuz günlük hayatlarımızdan tanık olmuştur İslâm'da resimlerin yasak olduğuna dair bir inaniş. Örneğin büyüklerimiz namaz kıldıkları odada resim, fotoğraf gibi şeyler varsa hemen üstlerini bir tülbent ya da örtü ile örtüklerine şahit olmuşuzdur; zira günah olduğuna inanılır. Ne var ki Kur'an'da resmin yasak olduğuna dair bir ifade ile karşılaşılmaz. Yazarın da söylediği gibi, aslında “putlar için” açık olan ifadeler, sonraki yorumlamalarda (hadislerde) resimler için de geçerli kılınmış ve bir şekilde bu Kur'an'ın, yani Tanrı'nın sözü olarak kabul edilmiş. Bu bir kez kabul edildikten sonra, günlük hayatta olduğu kadar İslâm sanatı üzerindeki etkisi de dikkate değer oluyor. Yazar bunu en açık şekilde, Hristiyan Batı ile olan karşıtlık ya da karşılaştırma üzerinden anlatıyor. Tek tanrılı dinler olan Yahudilik de, İslâm gibi resmi yasaklamış. Oysa Hristiyanlık, kitaptan öğrendiğimize göre ilk zamanlarında resmin yasak olması gerektiğini savunanlara rağmen, resim ile, daha doğru ifade ile tasvirçilik ile barışık bir

* Kütüphaneci. İstanbul Teknik Üniversitesi Mustafa İnan Kütüphanesi. E-posta: aytaackayadevir@gmail.com
Librarian. Istanbul Technical University, Mustafa Inan Library

din anlayışı geliştirebilmiş. Gerek resim sanatında, gerekse de kutsal kabul edilen mekânlarda ve ibadethanelerde bunun yansımaları görmek mümkün. Nitekim hemen her kilisede, İsa ya da Meryem heykeline/ikonasına rastlamak mümkün. Burası ilginç bir nokta. Kur'an'da açıkça ifade edilen, hatta Maide Sûresi 90. ayette yer alan “dikili taşlar” ifadesi ile kastedilenler, putlar olduğu kadar, herhalde Kiliselerde yer alan heykeller için de geçerli sayılmış. İslam bunu, yani put ve heykel (“dikilitaş”) türünden tasvirleri kesinlikle yasaklıyor ve bu yasak, muhtemelen Kur'an'da da açıkça yazdığı üzere, mutlak bir şekilde uygulanıyor; nitekim camilerde “söz” dışında bir şeye rastlamak mümkün değildir. Ama söz konusu resim sanatı olduğunda kitapta yazılanlara bakılırsa, en azından uygulamada böyle bir mutlaklık yok. İslam'da resim sanatına baktığımızda – ki resim sanatından bahsedebiliyor olmak bile başlı başına önemli – dönemler arasında üslup farklılığı olsa da, kayda değer oranda sanatsal çalışmalara rastlanıyor. Her ne kadar hadisler, içinde ruh taşıyan canlıları tasvir etmenin günah olduğunu söylese de, özellikle kitap ressamlığı şeklinde gelişen İslam resim sanatı incelendiğinde, insan da dâhil her türden canlı varlıkların tasvir edildiği görülür. Ama burada, Batı'dan ayrılan önemli bir nokta var: Batı resim sanatında resme konu olanlar, gerçek dünyada oldukları şekliyle; perspektif, derinlik, hacim ve canlı nesnelere anatomi bilgileri ışığında tasvir ediliyor. Mazhar Ş. İpşiroğlu bunu “tabiatçılık” olarak isimlendiriyor. İslam sanatçıları ise, şüphesiz sayılan bu bilgilerden mahrum oldukları için değil, ama yine de tasvirciliğe karşı şüphe içinde olduklarından ya da dikkat çekmemek için, insan dâhil tabiatı, gerçekliklerinden soyutlayarak, bir tür kavramsal düzlemde kâğıda ya da kullandıkları herhangi bir zemine geçiriyorlar. Başka deyişle, “şurada var olan bir ağacı” değil de, zihinlerinde soyutladıkları “Ağacı” çiziyorlar veya boyuyorlar. Bu da aslında, bu dünyanın gerçek olmadığını, gerçekliğin Platonvari bir şekilde, başka bir âlemde var olduğunu, gördüklerimizin oldukları gibi resmedilmelerinin anlamsız olacağını söylemek oluyor bir anlamda. Gerçekten de yaygın İslam resim sanatından biri olan minyatür sanatına bakıldığında, gerçekliğin bir tür dönüşümünü, soyutlanmasını ve kavramsallaştırılmasını görüyoruz. Başka deyişle İslam sanatçıları, gerçeği bu dünyada değil, ilahi öte âlemde arama çabasına giriyor. Batı sanatçıları ise, gerçeğin bu dünyada bir ararışı olarak, kendilerini saran çevreyi, olabildiğince gerçeklikleri içinde resmetme anlayışını geliştiriyor. Sonuçta ortaya, bir yanda duyumsadığımız dünyayı yansıtmak anlamında gerçekçi ya da tabiatçı bir yaklaşım, diğer yanda ise doğayı soyutlaması anlamında gerçekçi olmayan bir yaklaşım çıkıyor. Yazar İslam resim sanatının resim yasağı altında yüzlerce yıl kabuğunu kıramamasının, Batı sanatı ile arasında uçuruma yol açtığını belirtiyor. İslam sanatı genel anlamda belli kalıplar içinde tekrara düşerken, Batı özellikle de Rönesans ile birlikte yenilikçi resim anlayışlarına kapı aralıyordu. Ama daha da ilginç, 20.yüzyıl gelip çattığında, Batı'da uzun süre egemen olan tabiatçılık anlayışının tükenerek yerini, tabiatı olduğu gibi yansıtmayan, soyut, özgürlükçü, deneyimsel ve asıl önemlisi de “kavram ressamlığına” bırakmasıdır. Bu ilginçtir çünkü İslam resim sanatında zaten bilinen soyutlama, görünen o ki Batı'da da canlanmaktadır. Öyle ki, bazı Batılı resim sanatçıları, Doğu kültürlerindeki nakışlara, minyatür sanatına yakından ilgi duyuyor. İlk bakışta bu, İslam sanatı ile Batı sanatı arasındaki açılan mesafenin bir anda kapanması gibi görünüyor; oysa yazar aynı fikirde değil. Batı, sanatlarında uzun süre egemen olan tabiatçılık anlayışını yaşıyor ve sonunda onu tüketiyor ve gelinen noktada, yeni arayışlara yöneliyor. Ama bu, tabiatı yok saymak, tabiatüstünü resmetmek çabası değil. Yazar bunun aksine, sanatçıların yine tabiat içinde kalarak ve ondan kaynak alarak, tabiatın duyumsadıklarını öznel realiteleri temelinde resmettiklerini kaydediyor. Tam da bu, yazara göre İslam sanatı ile Batı sanatının arasındaki kapanması bir yana, daha da açılması anlamı taşıyor; çünkü Batı bu aşamaya, tabiatçılık anlayışını sonuna kadar tüketerek varırken, İslam sanatı tabiatçılığı hiç yaşamayarak, belli kalıplar içinde donup kalıyor.

Kitabı bitirirken yazar, İslam dünyasının bu yeni realite anlayışı ile hesaplaşması gerektiğini ve her yerde yeni formlar eskisinin yerini alırken İslam sanatının donmuş Ortaçağ kalıplarından kurtulmasının, çağdaş dünyada olumlu bir yer edinmesindeki zorunluluğunu

belirtiyor. Bunun yanında, kitabı okuyanlar belki kendilerine şunu da sormalıdır: İslam sanatı da Batı ile aynı çizgiyi izleseydi ne olurdu? Belki resim yasağına rağmen çizilen o kitap resimleri, minyatürler yeşerecek alan bulamayacak ve belki tıpkı Batı'daki gibi tabiatçılık anlayışı gelişecekti. Bu da resim sanatı anlamında form çeşitliliğini azaltan bir şey olmaz mıydı? Dünyadaki tüm bitki örtüsünün karaçam olduğunu bir düşünün. Her şeyden önce, yazarın böyle bir kitabı kaleme alması mümkün olamayacaktı; zira o zaman karşılaştıracak hiçbir şey olmayacaktı. Böyle bakınca, belki de İslam resim sanatının Batı'daki anlamıyla tabiatçılık fikrini geliştirememiş olması, dünya kültürü anlamında bir kazanç bile olabilir.